

SUN'YI INTELLEKT (SI) VOSITALARIDAN FOYDALANISHDA O'QITUVCHILARNI
TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR

Davlatova Navbahor

Qarshi davlat texnika universiteti

“Kompyuter tizimlarining dasturiy va texnik ta'minoti” kafedrası assistenti

E-mail: navbahor9121@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19827934>

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida sun'iy intellekt (SI) vositalarining ahamiyati, ularni o'qituvchilar tomonidan samarali qo'llash zarurati va bu jarayonda uchrayotgan asosiy muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar beriladi.*

***Kalit so'zlar:** Sun'iy intellekt (SI), samarali ta'lim, ta'lim texnologiyasi, SI savodxonligi, innovatsion pedagogika, pedagogik moslashuv.*

***Ключевые слова:** искусственный интеллект (ИИ), эффективное обучение, образовательные технологии, ИИ-грамотность, инновационная педагогика, педагогическая адаптация.*

***Keywords:** artificial intelligence (AI), effective learning, educational technology, AI literacy, innovative pedagogy, pedagogical adaptation.*

Kirish. Raqamli texnologiyalar rivoji ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Xususan, sun'iy intellektga asoslangan platformalar, adaptiv o'qitish tizimlari, avtomatlashtirilgan baholash vositalari, ta'limiy chat-botlar o'quv jarayonining samaradorligini oshirishda katta imkoniyat yaratmoqda. Ammo SI vositalaridan samarali foydalanish uchun o'qituvchilarning raqamli savodxonligi, metodik tayyorgarligi va texnologiyalarni puxta bilishi talab etiladi. Amaliyotda esa bu borada bir qator muammolar mavjud.

Ko'plab ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning SI bo'yicha bilim va ko'nikmalarining yetarli emasligi: sun'iy intellektning mohiyati, imkoniyatlari va cheklovlari haqida yetarli tasavvurga ega emaslar. Bu quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi:

SI vositalarining amaliy qo'llash mexanizmlarini bilmaslik. O'qituvchilarning ko'pida sun'iy intellekt (SI) texnologiyalaridan amaliy foydalanish bo'yicha yetarli tasavvur yo'qligi ta'lim jarayonida samaradorlikning pasayishiga olib keladi. Bu muammo, avvalo, SI vositalarining qanday

ishlashi, ularni dars jarayoniga qanday integratsiya qilish, qaysi vazifalar uchun qaysi turdagi texnologiyalarni tanlash kabi amaliy mexanizmlarni chuqur tushunmaslikda namoyon bo'ladi. Natijada o'qituvchi mavjud platforma yoki dasturlardan to'liq foydalana olmaydi, ularni faqat cheklangan yoki yuzaki tarzda qo'llaydi. Masalan:

- testlarni avtomatik yaratish yoki baholash tizimlaridan foydalanishni bilmaslik;
- sun'iy intellekt yordamida dars rejasi, vizual material yoki mashg'ulot ssenariysi yaratish ko'nikmasining bo'lmasligi;
- o'quvchi yutuqlarini tahlil qilish uchun SI asosidagi analitik platformalardan foydalanish prinsiplarini tushunmaslik;
- xavfsizlik, maxfiylik va etik talablarni qanchalik muhimligini yetarli baholay olmaslik.

Bu esa SI texnologiyalari yaratadigan qulayliklarning dars jarayonida to'liq namoyon bo'lishiga to'sqinlik qiladi.

O'quv jarayonida integratsiyani tushunmaslik. Ko'plab o'qituvchilar sun'iy intellekt (SI) vositalarini dars jarayoniga qanday kiritish, ya'ni integratsiya qilish metodikasini yetarlicha tushunmaydi. Bu muammo SI imkoniyatlari bilan real ta'limiy ehtiyojlar o'rtasida uzilishlar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. O'qituvchilar SI texnologiyalarini o'quv dasturi, dars rejasi, baholash jarayoni yoki o'quvchilar bilan individual ishlashga qanday uyg'unlashtirish mumkinligini aniq tasavvur qilmaganlari uchun texnologiyadan samarali foydalanish darajasi pasayadi. Bu tushunmaslik quyidagi holatlarda namoyon bo'ladi:

- dars maqsadiga mos SI vositasini tanlay olmaslik. Masalan, matn tahlili uchun mo'ljallangan AI vositasini matematik misollarni yechish jarayonida qo'llashga urinish;
- SI texnologiyasining pedagogik vazifalar bilan uyg'unlashishini bilmaslik; texnologiya darsni boyitish vositasi emas, balki alohida element sifatida ko'riladi.
- integratsiya bosqichlarini tushunmaslik, darsning qaysi qismida SI dan foydalanish kerakligi-kirish, asosiy qism yoki mustahkamlash jarayonida-aniq belgilab olinmaydi.
- o'quvchilar faoliyatiga ta'sirini baholay olmaslik; SI vositasi o'quvchining mustaqil fikrlashi, ijodkorligi yoki tahliliy tafakkuriga qanday ta'sir ko'rsatishi hisobga olinmaydi.
- SI ga tayanish bilan texnologiyaga haddan tashqari yoki mutlaqo kam murojaat qilish. Natijada dars jarayoni nomutanosib, metodik jihatdan samarasiz bo'lib qoladi.

Umuman, integratsiya mexanizmlarini tushunmaslik o'qituvchilarning innovatsion imkoniyatlardan to'liq foydalana olmasligiga, ta'lim sifati esa kutilgan darajada oshmasligiga sabab bo'ladi.

O'quv dasturlarida SI bo'yicha amaliy treninglarning yetishmasligi: Pedagoglarni tayyorlash dasturlarida ko'proq nazariy bilim beriladi, ammo SI vositalaridan foydalanishga qaratilgan: amaliy mashg'ulotlar, real vaziyatlarda qo'llash bo'yicha treninglar, laboratoriya ishlari deyarli mavjud emas. Bu esa o'qituvchilarning amaliy kompetensiyalarini shakllanishiga to'sqinlik qiladi.

Texnik infratuzilmaning yetarli emasligi: Ko'plab maktablardagi kompyuterlar, internet tezligi, multimedia vositalari talablarga javob bermaydi. Bu esa quyidagi muammolarga sabab bo'ladi:

- SI asosidagi platformalar ishlamaydi yoki sekin ishlaydi;
- O'qituvchilar texnologiyadan foydalanishga qiziqmay qo'yadi;
- Innovatsion darslarni amalda joriy etish imkoniyati cheklanadi.

Metodik qo'llanmalar va mahalliy resurslarning kamligi. O'zbek tilida SI vositalaridan foydalanish bo'yicha:

- metodik qo'llanmalar,
- o'quv modullari,
- video darslar,
- milliy platformalar yetarli emas. Import qilingan resurslar esa aksariyat o'qituvchilar uchun murakkab yoki moslashtirilmagan bo'ladi.

Psixologik qarshilik va o'zgarishlarga moslashishdagi qiyinchiliklar.

Yoshi katta o'qituvchilar orasida SI texnologiyalaridan foydalanishga nisbatan qo'rquv yoki ishonchsizlik mavjud. Ular: texnologiya o'z o'rnini egallab qo'yishidan qo'rqadi, xatoga yo'l qo'yishdan xavotirlanadi, o'rganish uchun vaqt kamligini bahona qiladi. O'quv jarayonida SI dan foydalanishning etik va metodik standartlari shakllanmagan, SI vositalari yordamida dars o'tish, uy vazifasini tekshirish, o'quvchi faoliyatini tahlil qilish bo'yicha aniq ko'rsatmalar yo'q. Natijada:

- o'qituvchilar SI-dan noto'g'ri yoki nojo'ya maqsadda foydalanishi mumkin; o'quvchilarda akademik halollik buzilishi kuzatiladi;

- ota-onalar va jamiyatda texnologiyaga nisbatan ishonchsizlik paydo bo'ladi.

Muammolarni bartaraf etish yo'llari.

1. O'qituvchilar uchun muntazam SI bo'yicha treninglar tashkil qilish:

- Amaliy seminarlar;
 - Master-klasslar;
 - Online kurslar, bu jarayonlar uzluksiz bo'lishi lozim.
2. Oliy ta'limda pedagoglar tayyorlash dasturlarini yangilash:
- SI bo'yicha maxsus fanlar kiritish;
 - Amaliy loyihalar tashkil etish;
 - Talabalarni innovatsion texnologiyalar bilan ishlashga o'rgatish;
3. Ta'lim muassasalarining texnik bazasini yaxshilash;
- Tezkor internet;
 - Zamonaviy kompyuterlar;
 - SI o'quv platformalariga kirish imkoniyati yaratish.
4. Mahalliy SI platformalarini ishlab chiqish:
- O'zbek tilida ishlaydigan, o'quv dasturlariga moslashtirilgan vositalar yaratish o'qituvchilarga juda katta yordam beradi.
5. Psixologik yordam va motivatsiya:
- Ustozlar o'rtasida mentorlik tizimini yo'lga qo'yish;
 - Texnologiyaning o'qituvchi rolini emas, imkoniyatlarini kengaytirishi targ'ibotini kuchaytirish.
6. Etik va metodik standartlarni ishlab chiqish:
- SI dan foydalanish qoidalari;
 - O'quvchi mustaqilligini ta'minlash bo'yicha ko'rsatmalar;
 - Baholashda SI vositalaridan foydalanish me'yorlari.

Xulosa. O'qituvchilarni SI vositalaridan foydalanishga tayyorlash-bugungi ta'lim tizimi oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biridir. Texnik, metodik va psixologik muammolarni bosqichma-bosqich hal etish orqali raqamli ta'limning sifatini oshirish, o'quv jarayonini samarali va zamonaviy qilish mumkin. Shu bois o'qituvchilarni innovatsion texnologiyalarni puxta o'zlashtirgan, SI vositalaridan ijodkorlik bilan foydalana oladigan mutaxassis sifatida tayyorlash ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva, M. (2023). Ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning imkoniyatlari va cheklovlari.-“Ta'lim va innovatsiya” ilmiy jurnali. (O'qituvchilarning SI bo'yicha tayyorgarligi, metodik muammolar tahlili keltirilgan.)
2. Xoliyorov, A., & Husanov, B. (2022). Raqamli ta'lim va sun'iy intellekt texnologiyalarining o'qituvchi kompetensiyasiga ta'siri.-“Pedagogik mahorat” jurnali. (O'qituvchilar uchun zarur bo'lgan raqamli savodxonlik va SI ko'nikmalari haqida.)
3. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. (2021). Sun'iy intellekt konsepsiyasi va uni rivojlantirish strategiyasi. (SI siyosati, kadrlarni tayyorlashdagi ustuvor yo'nalishlar bayon qilingan.)
4. Karimova, D. (2022). Ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik asoslari.-Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. (O'qituvchilar duch keladigan metodik va texnik muammolar tahlili.)
5. Qodirov, Sh. (2023). Sun'iy intellekt savodxonligini shakllantirishda o'qituvchilarning roli.-“Zamonaviy ta'lim” jurnali. (SI savodxonligini rivojlantirish bo'yicha mahalliy yondashuvlar.)